

ДО ПИТАННЯ ПРО ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ДЕРЖАВНОЇ ПІДТРИМКИ АГРАРНИХ ТОВАРОВИРОБНИКІВ

Розбудова в Україні ринкової економіки з притаманною їй різноманітністю форм господарювання неможлива без належного функціонування аграрного сектора виробництва, який є однією з найважливіших галузей економіки. Пріоритетність розвитку сільського господарства й соціальної сфери села зумовлюється винятковою значущістю й незамінністю вироблюваної ним продукції в життєдіяльності людини й суспільства, потребою відродження селянства як господаря землі, носія національної культури. Проте за сучасних соціально-економічних умов для успішного функціонування цієї галузі необхідна державна підтримка аграрних товаровиробників. Вона є однією з найважливіших умов розвитку аграрного сектора поряд з існуванням різних форм власності й господарювання, інвестиційною привабливістю, розвитком інфраструктури аграрного ринку, розробкою науково й економічно обґрунтованої стратегії і тактики розвитку галузі.

Аграрне законодавство характеризується наявністю значної кількості законодавчих актів, які визначають основні засади державно-правового стимулювання аграрного сектора економіки, серед яких Закони України «Про пріоритетність соціального розвитку села та агропромислового комплексу в народному господарстві» [2; 1990. – № 45. – Ст. 602] від 17 жовтня 1990 р., «Про стимулювання розвитку сільського господарства на період 2001-2004 рр.» [2; 2001. – № 11. – Ст. 52] від 17 січня 2001 р., «Про державну підтримку сільського господарства України» [2; 2004. – № 49. – Ст. 527] від 24 червня 2004 р., «Про основні засади державної аграрної політики на період до 2015 року» [2; 2006. – № 1. – Ст. 17] від 18 жовтня 2005 р. Цей законодавчий блок закріплює концептуальні засади державно-правового стимулювання аграрного виробництва, але в ньому бракує чіткого понятійного апарату, механізму реалізації правових норм, до того ж їм притаманна

декларативність. У даній статті ставиться мета зробити аналіз аграрного законодавства України про державну підтримку аграрних товаровиробників і навести деякі рекомендації з його вдосконалення.

Поняття «державна підтримка сільського господарства» не одержало легального визначення в законодавстві України, у юридичній науці воно також досі не розроблено. Проте окремі науковці вже намагалися дати його трактування. На думку І.П. Сафонова, державну підтримку можна визначити як різноманітну цілеспрямовану діяльність держави з утворення й функціонування сільськогосподарських товаровиробників, прийняття відповідних законів та інших нормативних актів, зі створення системи органів, які повинні здійснювати державну підтримку сільського господарства, й визначення їх завдань, функцій і компетенції [5, с. 55].

В економічній науковій літературі до засобів державної підтримки нерідко відносять лише бюджетні дотації й компенсації, за допомогою яких держава підтримує окремі стратегічно важливі виробництва (у тому числі й сільськогосподарське), а також галузей, що забезпечують відтворювальний потенціал і мають велику соціальну й економічну значимість [6, с. 8-10].

Однак з цією тезою погодитися, вважаємо, не можна, оскільки засоби державної підтримки сільського господарства, що сприяють підвищенню ефективності аграрного виробництва, не вичерпуються лише дотаціями й компенсаціями. До них ще слід віднести: а) фінансування державних заходів щодо підвищення родючості сільськогосподарських угідь, ветеринарного обслуговування, наукових досліджень, спрямованих на попередження інфекційних захворювань сільськогосподарських тварин, поширення шкідників рослин, охорону довкілля, розвиток селекційної діяльності і племінного тваринництва; б) дотування продукції елітного насінництва, племінного тваринництва і птахівництва; в) компенсацію частки витрат аграрних товаровиробників на придбання мінеральних добрив, засобів захисту рослин, комбікормів тваринницькими комплексами і птахофабриками, оплати енергоносіїв спеціалізованими тепличними комбінатами; г) підтримку формування виробничої інфраструктури, сприяння становленню й розвитку реформованих сільськогосподарських підприємств; д) підтримання рівня гарантованих закупівельних цін на сільськогосподарську продукцію й сировину; е) санацію й перепрофілювання збиткових і неперспективних виробництв;

є) фінансування підготовки кадрів тощо. Дана точка зору підтримується й у спеціальній літературі [3, с. 82].

Законом України «Про державну підтримку сільського господарства України», який визначає основи державної політики в бюджетній, кредитній, ціновій, страховій, регуляторній та інших сферах державного управління щодо стимулювання виробництва сільськогосподарської продукції й розвитку аграрного ринку, а також забезпечення продовольчої безпеки населення, встановлюється:

1. Цінова підтримка. Вона включає: а) закріплення державною мінімальних і максимальних закупівельних цін на окремі види товарів, які є об'єктами цінового регулювання (пшениця, жито, ячмінь, овес, кукурудза, борошно пшеничне, насіння льону та деякі інші види товарів, указані у Законі); б) здійснення Аграрним фондом державних інтервенцій (товарних чи фінансових); в) тимчасове адміністративне регулювання цін і тимчасову бюджетну дотацію.

2. Страхова підтримка. Державне регламентування страхування сільськогосподарської продукції передбачає встановлення об'єктів, суб'єктів і видів страхування (обов'язкове, добровільне, комплексне, індексне), правовий статус Фонду аграрних страхових субсидій та ін.

3. Кредитна підтримка виробників сільськогосподарської продукції (кредитна субсидія) полягає в субсидуванні частини плати (відсотків) за використання короткострокових і середньострокових кредитів, наданих банками в національній валюті. Суб'єктом кредитної субсидії можуть бути лише сільськогосподарські підприємства, які виробляють перелічені в Законі види сільськогосподарської продукції (об'єкти державного цінового регулювання). Об'єктом кредитної субсидії є частка відсотків за кредитом, основна сума якого використовується за цільовим призначенням на потреби виробництва вказаних у Законі видів сільгосппродукції. Ним же встановлено розмір і строки надання кредитної субсидії.

4. Бюджетна підтримка 2-х видів: (а) державні заставні закупівлі зерна, що полягають у наданні бюджетної позики виробникові під заставу зерна. При цьому її розмір не може перевищувати 80% вартості застави, розрахованої з урахуванням розміру встановленої мінімальної закупівельної ціни; (б) бюджетна тваринницька дотація, що надається з метою підтримки рівня платоспроможного попиту українських споживачів продукції тваринництва й запобігання виникненню середньостатистичної збитковості українських виробників цієї

продукції. Закон називає об'єкти й суб'єкти бюджетної дотації.

5. Організаційно-регуляторна підтримка сільськогосподарських товаровиробників полягає у втіленні в життя заходів з дерегуляції українського ринку сільськогосподарської продукції й заборони дискримінації прав її власників.

Безперечно, прийняття цього Закону слід вважати важливим кроком на шляху вирішення проблеми державної підтримки аграрних товаровиробників усіх форм власності і стимулювання їх господарської діяльності. Але деякі його положення викликають сумнів. По-перше, як уже зазначалося, в Законі не наведено дефініції категорії «державна підтримка». Однак, хоча опрацювання того чи іншого правового явища і закріплення в законодавстві його універсального змістовного поняття є досить складним завданням, все ж таки від його вирішення багато в чому залежатиме ефективність правового регулювання тих чи інших суспільних відносин. Тому вважаємо за необхідне доповнити ст. 2 вказаного Закону визначенням цього правового поняття. Вбачається, що *державну підтримку сільського господарства можна визначити як напрямок державно-правового регулювання аграрного сектора економіки України, який охоплює собою*

комплекс засобів державно-економічного сприяння розвитку сільського господарства шляхом створення належної нормативно-правової бази, а також застосування фінансово-кредитних (у тому числі дотування), страхових, інвестиційних засобів, забезпечення сприятливого податкового клімату, налагодження організаційно-правових форм реалізації сільськогосподарської продукції на засадах ринкових економічних відносин та сприяння соціальному розвитку села. Остання позиція є важливою тому що йдеться про державну підтримку сільського господарства в цілому, а не тільки аграрного виробництва. Окрім того, розв'язання соціальних проблем сільського населення (низька заробітна плата, безробіття, занепад соціальної інфраструктури, поглиблення демографічної кризи, відмирання села тощо) й забезпечення комплексного і сталого розвитку сільських територій сприятиме як розвитку аграрного виробництва, зокрема, так і аграрного сектора економіки України в цілому.

Також до вад розглядуваного Закону можна віднести: а) орієнтацію його норм на виробників лише певних видів сільськогосподарської продукції. Наприклад, відповідно до п. 3.3.1. ст. 3 до об'єктів державного цінового регулювання віднесено вичерпний

перелік сільськогосподарської продукції рослинного походження – зернові, насіння соняшника, цукор із цукрових буряків тощо, а продукцію тваринництва взагалі до нього не включено; б) тимчасовий характер такого виду державної підтримки, як бюджетна дотація (ст. 8 Закону), хоча аграрний сектор був і залишається дотаційним у більшості держав світу, включаючи й економічно розвинені держави [1, с. 38]; в) закріплення кредитної підтримки аграрних товаровиробників лише у формі кредитної субсидії, тобто у субсидуванні частки плати (відсотків) за користування короткостроковими й середньостроковими кредитами, наданими банками в національній валюті (ст. 13). Але ж аграрні виробники в силу специфіки своєї виробничо-господарської діяльності (підвищеного виробничо-господарського ризику, низького середнього при-

бутку галузі, подовженості виробничого циклу в часі і як наслідок – необхідності авансування коштів – капіталу – на відносно довгий порівняно з іншими галузями період) потребують також інших форм кредитної підтримки [4, с. 152-156]. Усі зазначені зауваження, вважаємо, також мають бути закріплені законодавчо шляхом внесення доповнень до названих статей Закону «Про державну підтримку сільського господарства України».

Таким чином, усунення вказаних недоліків в аграрному законодавстві сприятиме підвищенню ефективності як правового регулювання відносин у сфері державної підтримки аграрних товаровиробників усіх форм власності, так і їх виробничо-господарської діяльності, а як наслідок – розвитку аграрного сектора як пріоритетної галузі економіки України.

Список літератури: 1. Бичкова Ц. Регулювання сільськогосподарської діяльності і співвідношення цивільного та аграрного законодавства // *Право України*. – 1996. – № 7. – С. 38-42, 46. 2. Відомості Верховної Ради України. 3. Козырь М.И. Государственная поддержка сельского хозяйства. Специфика государственной поддержки крестьянских (фермерских) хозяйств // *Предпринимательская деятельность в сельском хозяйстве России: Правовые вопросы*. – М.: ИГП РАН, 1998. – С. 77-92. 4. Курман Т.В. Правовое обеспечение хозяйственной деятельности государственных специализированных сельскохозяйственных предприятий: Монография. – Х.: СПД–ФЛ Мальцев А.В., 2007. – 208 с. 5. Сафонов І. Правові проблеми державної підтримки сільськогосподарських виробників // *Право України*. – 2005. – № 6. – С. 54-55. 6. Холод Л.И. Возможные пути реформирования финансово-кредитного механизма в АПК // *Экономика сельскохозяйственных и перерабатывающих предприятий*. – 1996. – № 10. – С. 8-11.

Надійшла до редакції 29.10.2007 р.